

# OPBOUW

WEEKBLAD TOT OPBOUW VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

uitgave van de gereformeerde persvereniging „opbouw“



## Dát is genade bij God

Want wie zich voor Mij en voor mijn woorden schaamt in dit overspelig en zondig geslacht, de Zoon des mensen zal Zich ook voor hem schamen, wanneer Hij komt in de heerlijkheid zijns Vaders, met de heilige engelen.

(Marcus 8 : 38).

Zo dikwijls wij spreken over het lijden van Christus, hebben we ook ons eigen lijden genoemd. Als we tenminste in Hem geloven. Want nooit kunnen we het kruis en de dood van Christus aangrijpen, of we nemen ons eigen kruis op ons en gaan onze eigen dood tegemoet.

De onlosmakelijke verbinding tussen die twee — Christus' kruis en ons kruis — heeft Christus zelf zijn discipelen ook van het begin af op het hart gebonden.

Het was — verhaalt Marcus — de eerste keer, dat Hij hun sprak van zijn naderende einde: Hij begon hen te leren, dat de Zoon des mensen veel moest lijden... en gedood worden...

Ze hadden er geen idee van, dat het met hun Meester zo zou aflopen. Want ze droomden nog van een weg die alléén maar omhoog ging, de heerlijkheid tegemoet, het leven in. Ze dachten niet aan lijden.

Maar nu laat Christus het hun zien: als God met zijn verlossing in deze wereld komt, dan kan dat niet anders dan langs de weg van dood en ondergang. Als God het uur der bevrijding doet aanbreken en het waarachtige licht over de wereld doet opgaan, dan komt de duisternis in verzet, dan breken de machten van de hel los, dan geldt het zelfs van Gods eigen volk: ze hebben de duisternis liever dan het licht.

Er is geen andere weg, zegt Christus. Ik kom immers van God. En juist dáárom, omdat Ik de wereld voor God ga winnen, juist dáárom breekt de vijandschap tegen Mij los.

Maar nauwelijks heeft Christus dit eerste onderwijs over het komende lijden gegeven, of het verzet daartegen in de discipelkring wordt wakker. Petrus zegt, wat de anderen denken: dát zal niet gebeuren; dat kán niet gebeuren.

En dan, terwijl de discipelen nog niet eens klaar zijn met dat onverwachte: hun Meester zal gedood worden, — dan moeten ze uit Christus' mond ook nog horen dat andere woord, dat aan Zijn kruis hun kruis verbindt: zo wie achter Mij wil komen, die verloochene zichzelf, en neme zijn kruis op, en volge Mij. Want, vervolgt Christus dan, alleen wie vanwege het volgen van Mij zijn leven verliest, alleen wie vanwege mijn kruis zijn eigen kruis aanvaardt, — alleen die zal zijn leven behouden.

Is dat niet vreemd, is dat geen dwaasheid, dat het leven slechts komt via de dood? Dat niemand zijn leven kan behouden dan door het te verliezen?

Maar tot wie komt het leven? Toch tot mensen, die de dood hebben gekozen en aan de dood vasthouden? En die dood noemen ze dan „leven“.

Hoe zullen we ooit echt leven, wanneer we niet ons „leven“ verliezen? Wanneer we niet als mensen, die zich in de dood vastbitten, dood gaan?

Het is vreselijk dat de verlossing niet anders komen kan dan via het kruis van Christus en dus ook via ons kruis. Het is om het uit te schreeuwen dat we ons leven niet kunnen behouden dan door het te verliezen. Maar in dit overspelig en zondig geslacht kan dat niet anders. In deze wereld, die wij er van

hebben gemaakt, is er maar één verlossingsweg. De weg, waarop dat onvoorstelbare, dat onbegrijpelijke, dat onverteerbare gebeuren moet: we moeten sterven om te leven. We moeten gekruisigd worden vanwege onze verlossing. Het kruis van Christus, — dat is óók: ons kruis.

En juist daarom noemt Christus dat grote gevaar: dat we ons voor Hem en voor zijn woorden zullen schamen.

Schamen wij ons voor Christus, alleen omdat Hij aan zijn kruis kwam te hangen? Och nee, als het nu maar in ons leven te zien was, dat zijn kruis werkelijk onze verlossing betekent. Als dat nu eens gebeurd was. Als wij door het kruis van Christus nu eens rechtstreeks de heerlijkheid waren binnengebracht. Als we door het kruis van Christus eens werkelijk van alle narigheid waren bevrijd, van alle pijn verlost.

Zouden we ons dán voor Christus geschaamd hebben? Welnee. Want, natuurlijk, het kruis van Christus bleef wel een vreselijk ding. Maar het was dan toch niet voor niets geweest. Het had ons toch maar het leven teruggegeven.

Nee, dat is het niet wat Christus' kruis onaanvaardbaar voor ons maakt. Dit is het niet: dat Hij aan zijn kruis kwam. Maar dit: dat wij daardoor nu ons kruis krijgen. Dat Christus' kruis ons niet het leven brengt, maar juist de dood.

Christus volgen, — dat breekt de dood niet. Dat geneest onze ziekten niet. Dat maakt ons leven niet lichter.

Integendeel. Christus volgen betekent dat we ons kruis op ons moeten nemen, dat we onze idealen vaarwel moeten zeggen, dat we kwijt raken alles waaraan we hangen, dat we ons leven verliezen. Onze begeerten gaan er aan. Alles, waarop wij, net als alle andere mensen, toch recht menen te hebben, — dat gaat er ook aan. Onze zekerheid gaat er aan. Dat kost de een zijn huis en de ander zijn familie. Dat komt ons zo maar te staan op onze eer, onze betrekking. Het kruis van Christus brengt ons elke dag op honderd manieren aan ons kruis.

Christus' kruis heeft nog niemand uit het graf gehouden. maar het heeft tienduizenden in het graf gebracht. Het neemt de rampen uit ons leven niet weg, maar brengt ons juist in de moeiten, de hele kleine moeiten en de dingen die erger zijn dan we ooit hebben kunnen denken.

En wat ligt er nu meer voor de hand dan dat we ons voor Christus schamen. Als je geloof in Christus, je volgen van Christus je geen steek verder brengt. Als je vanwege Christus je dingen moet laten welgevalen, die geen mens verdraagt. Als vasthouden aan het kruis van Christus je werkelijk sterven doet, je leven stuk breekt. Is het dan geen dwaasheid, vol te houden: Christus verlost, Christus is onze hoop alleen?

Moeten we ons niet schamen voor Christus' woorden, als juist het doen van zijn woorden ons naar de kelder helpt?

Natuurlijk, dan zeggen we niet, dat we met Christus breken. Natuurlijk geloven we in Hem. Natuurlijk willen we Hem volgen. Natuurlijk.

Maar juist die ene moeite, dat grote verdriet of dat kleine nadeel, — dat kan toch de bedoeling niet zijn. Of we geven toe, dat we eigenlijk dat kruis wel op ons zouden moeten nemen, maar we doen het niet, en we zeggen: is dát nu zo erg? En we hebben duizend uitvluchten bij de hand. Om toch maar te kunnen volhouden: dit wordt van mij niet ge-

### UIT DE INHOUD:

<i>Dat is genade bij God</i>	J. K.
<i>Spanningen in de Kerk (VI)</i>	C. V.
<i>Blijdschap</i>	H. J. J.
<i>Antieke Theologieën (XII)</i>	K. J. P.
<i>Ervaringen van een Koopvaardijpredikant (V)</i>	v. d. K.
<i>Boekbespreking</i>	J. B.; B. J.
<i>Persschouw</i>	C. V.
<i>Kritische krabbel</i>	Frater
<i>Van hier en ginds</i>	
<i>Kerknieuws</i>	

vraagd. Of misschien, misschien, zeggen we dan — want we houden graag een slag om de arm — misschien moest het wel. Maar we zijn er heel gerust op, dat er ons niets van overkomen zal, als we het toch maar niet doen.

Is dat verloochening van Christus? Natuurlijk niet.

Ja maar, zegt Christus, dat staat toch op één lijn, dat is één en hetzelfde. Wie zich voor een woord van Mij schaamt, schaamt zich voor Mij. Wie zich van een gebod van Mij afmaakt, maakt zich los van Mij. Wie dat niet verdraagt, dat een van mijn woorden het kruis in zijn leven brengt en de zelfverloochening, die verdraagt Mij niet. Wie zijn eigen kruis niet op zich nemen wil, schaamt zich voor mijn kruis.

Dát is het nu, wat we doen als we het niet verdragen, dat het bewaren van zijn geboden ons leven vernielt. Dát doen we, als we het kruis-dragen om Christus' wil zo in het algemeen wel aanvaarden — natuurlijk aanvaarden we dat wel —, maar het toch telkens weer weigeren, onze eer te laten krenken, onze trots te laten breken, ons voordeel los te laten, ons leven te verliezen. Ons leven te verliezen, niet in de marteldood of het concentratiekamp, maar in het dienen van onze broeder, in het verduren van onrecht, in het slinken van onze inkomsten, in het opgeven van ons gemak.

Dan schamen we ons voor Christus. Dan schamen we ons voor zo'n Verlosser. Dan weigeren we het, met de daad te tonen, dat Hij ons enig heil is, dat we geen verwachting hebben dan van Hem, dat we geen leven hebben buiten Hem. Want dat is toch te gek om van te praten, dat is toch het belachelijkste wat er bestaat: je aan een Verlosser verkopen, die je leven doet ondergaan in de nacht, in de dood.

Ja, maar dat is de nacht van ons „leven“. En wat wij „leven“ noemen, dat is de dood.

Is dat het meest dwaze wat bestaat, dat we Christus volgen, terwijl we weten: dit brengt ons het kruis? Maar dat is toch het kruis, waaraan onze zonde sterft, waaraan onze goddeloosheid te gronde gaat. Dat is toch het kruis, dat onze dood de dood aandoet.

Hoe volgen we Christus? Ondanks het feit dat we ons kruis op ons moeten nemen? Nee, maar juist omdat we achter Hem ons kruis op ons moeten nemen en het ook op ons kunnen nemen. Dit kruis, dat wij moeten dragen, is immers niets anders dan de vrucht van ZIJN kruis. Daarom is het ook het kruis, dat we dagelijks op ons nemende vrólijk dragen.

En dáárom zal Hij zich ook schamen voor ons, als wij ons schamen voor Hem.

Want straks komt Hij op de wolken des hemels. Straks komt Hij, bekleed met de heerlijkheid van zijn Vader, van God. Straks komt Hij, omgeven door Gods heilige engelen: ze zullen Hem dienen, Jezus Christus.

En dan blijkt het dat het tóch waar is: Christus kwam heus van God. Hij is werkelijk de Zoon van den Vader. Hij is heus de Enige die verlost.

En wij, we grepen naar het leven. En daarom kon — meenden we — Christus ons niet helpen. Maar we grepen naar de dood. Want ons léven, dat is Hij toch, Hij alleen. Dat is zijn kruis alleen. Wij wilden ons kruis niet op ons nemen, want we zochten het leven. Maar alleen dit is ons leven, dat we ons kruis toch op ons nemen en het, Christus dagelijks navolgend, vrolijk dragen.

Want als we dat niet doen, als we dat niet willen, als we ons daarvoor schamen, dan zal Hij, als Hij tóch de Enige blijkt te zijn, zich schamen voor ons.

Dat is nu de dwaasheid van onze wijsheid. Dat is de grote vergissing van alle ongelovigheid. We weten het zo goed, dat we voor ons zelf moeten zorgen. We zeggen dat zo zeker: dit kunnen we niet missen en dat ook niet. We hoeven toch niet álles te nemen. Christus' geboden bewaren is prachtig, — maar als het ons de fleur van ons leven gaat kosten, als het ons berooft van dat, wat we nu juist niet missen kunnen, als het ons het kruis brengt, een klein kruisje of een groot kruis? Dat kan toch niet, zeggen we dan. Dat hoeft toch niet.

We weten het zo goed. Omdat we niet willen geloven. We zien het kruis voor ons. We zien het, dat niets ons meer gelaten wordt, dat we nergens meer zeker van zijn.

Is dát nu God, vragen we dan? Is dát het nu, wat Christus wil? Is dát nu verlossing? Maar dan heb je geen leven meer. Dat kan toch niet.

Maar juist omdat wij hieraan altijd geërgerd zullen worden, juist omdat wij het kruis nooit verdragen, — juist daarom zegt Christus: het kan tóch. Het is toch werkelijk waar. Ik ben de Enige. Straks zult ge het zien. Dan kom Ik met de heerlijkheid, die ge altijd hebt willen zien, met het leven dat ge altijd hebt willen tasten. Het is toch heus waar. Ik kom tot de heerlijkheid via mijn kruis. Via mijn dood en mijn graf. Via de radicale afbraak van mijn leven. Nu is er voor ú geen andere weg dan de weg achter Mij. Nu zult ge nooit in mijn heerlijkheid delen, tenzij ge úw kruis op u neemt en het draagt.

En Christus zegt dat, opdat we in Hem zouden geloven. In Hem, die wel zijn kruis moest dragen, maar zó juist kwam in de heerlijkheid van zijn Vader. En die zich in zijn heerlijkheid niet schaamt voor allen die Hem volgen, ook al komen ze om.

Want Hij schaamt zich voor ons, als we ons geschaamd hebben voor Hem. Doch dat is alleen maar waar vanwege dat andere woord

dat Hij gesproken heeft: een iegelijk dan die Mij belijden zal voor de mensen, dien zal ook Ik belijden voor mijn Vader en voor de engelen Gods.

Als we Hem belijden voor de mensen. Als we stáán voor zijn woorden. Als we dat ene slechts doen: Hem dienen en zijn geboden bewaren. Zeker, dat is: het kruis. Dat is: we gaan ons leven verliezen. En laat niemand daar gemakkelijk over denken. Want dat is niet om te dragen.

Maar het is toch om te dragen. Want van die mensen, die omkomen, die niets meer overhouden, van die mensen, die achter Christus aanlopen, elke dag maar weer, van die mensen, die in dit leven grondig mislukken omdat ze Christus niet willen loslaten, van die mensen zegt Christus nu: Ik schaam me voor hen niet.

Hij weet, dat iedereen zegt: als dát nu christenen zijn, dan is Christus niets waard, dan is het geloof in Christus de grootste onzin. Maar juist van die mensen zegt Hij tegen God: ze horen bij Mij. Van die stumpers zegt Hij tegen de engelen: het zijn mijn broeders, — haal ze binnen in het huis van mijn Vader en hun Vader, van mijn God en hun God.

Het lijkt zo hopeloos en zo belachelijk: je kruis op je nemen.

Maar Christus zegt: dáárvor heb Ik nu mijn leven gegeven. Daarvoor schaam Ik me niet.

Hij schaamt zich niet voor het kruis, dat wij moeten dragen. Hij schaamt zich niet voor onze verspeelde kansen. Hij schaamt zich niet voor de dood, die het volgen van Hem kost.

Natuurlijk: iedereen lacht ons uit. En we zouden ons dood schamen voor zó'n Christus. We zouden het nooit verdragen. Als dat niet waar was: Christus komt er openlijk voor uit, dat we ons kruis te danken hebben aan Hem, dat we alles hebben verloren om Hem, dat we met Hem een schouwspel geworden zijn voor de wereld. En van ons, die Hem hebben gevolgd en ons kruis hebben gedragen omdat we in zijn kruis geloofden, van ons zegt Hij tot den Vader: zie hier, Ik en de kinderen die Gij Mij gegeven hebt.

Hij schaamt er zich niet voor, een stelletje vastgelopen mensen zijn broeders te noemen. En God... God schaamt er zich niet voor, zichzelf ónze God te noemen.

Dit is nu zijn werk: dat Hij zijn eigen Zoon het kruis niet gespaard heeft. WANT: Hij wilde ónze God zijn.

En ons, die door Christus' kruis komen tot Hem, óns spaart Hij óns kruis niet. WANT: Hij wil ónze God zijn.

En als ik dat geloof, dan dank ik voor het kruis van Christus en ook voor mijn eigen kruis. Dan geloof ik in Christus' kruis en dus ga ik het mijne dragen, — vrólijk.

Want Christus' kruis en mijn kruis, — die beide: dát is genade bij God.

Waskemeer.

J. Keuning.

„Wij wenschen voort te gaan om het bepaald te doen uitkomen, dat elke arbeid uit zijn eigen aard, onvolkomen en stukwerk blijven moet, wanneer men niet staat op den gemeentelijken, op den kerkelijken bodem. Wij wenschen te doen uitkomen, dat een kerk geen kerk heeten kan, zoo zij geen belijdenis heeft en dat zij er geene heeft, wanneer zij die niet handhaaft. Wij wenschen gedurig terug te komen op de behoefte, die er bestaat aan Christelijk onderwijs, aan Christelijke opvoeding; en aan te toonen, dat hart en huis, school en kerk een onverbreekelijk geheel moeten vormen, indien er waarlijk sprake zal kunnen zijn van getrouwheid aan den Heere, en wij met de hand op het hart de wereld kunnen toeroepen: kiest u heden wien gij dienen zult, maar wij en ons huis, wij zullen den Heere dienen.

Wij wenschen voort te gaan onzen lezers bekend te maken met hetgeen elders op Christelijk gebied zich openbaart, en op den voortgang en strijd van het Koninkrijk Gods te wijzen”.

\*\*\*

Het jaar 1860 is voor het christelijk onderwijs in Nederland een zeer belangrijk jaar geweest.

In dat jaar immers werd de eerste landelijke organisatie voor dat onderwijs opgericht.

Het was de „Vereeniging voor Christelijk-Nationaal onderwijs”.

Ze was het geesteskind — en het troetelkind! — van Groen van Prinsterer. Tot aan zijn dood heeft hij haar gedragen en geleid met alle gaven waarover hij beschikte en met heel de meide van zijn hart.

Wat deze vereniging beoogde bleek duidelijk uit haar grondbeginsel.

Deze luidde aldus: „De Vereniging, gegrond op de onveranderlijke waarheden, wier levenskracht zich in het tijdperk der Retormatie, ook hier te lande, voor Kerk en School, met zegenrijken luister geopenbaard heeft, is gewijd aan de bevordering van het Christelijk-Nationaal Schoolonderwijs”.

Onmiddels net terug verzet van zijn ethisch-irenicistische vrienden hield Groen in de brede correspondentie en discussies, welke aan de oprichting van de nieuwe Vereniging voorafgingen onwrikbaar vast, dat die „onveranderlijke” retormatorische waarheden de grondslag der vereniging moesten zijn.

En men liet geen onzekerheid bestaan ten aanzien van de vraag, welke deze waarheden waren.

Het bestuur noemde als zodanig b.v. „het gezag en de genoegzaamheid der H. Schrift, het zondenbesef, de regtvaardiging door het geloof alleen, de geloofsgemeenschap met de levende Heiland”. En het verklaarde dat zij op de schoelen welke de Vereniging steunde geen invloed verlangde „noch van de Groningsche, noch van de Leidsche, noch van de empirische school. Zij buigt zich voor het onvoorwaardelijk gezag der H. Schrift als kenbron en toetssteen; onder verwijzing naar den levenden Christus, wenscht zij, dat ook op het: „wat dunkt u van den Christus?” gelet worde”.

\*\*\*

Het spreekt vanzelf, dat de nieuwe Vereniging aanstonds de volle belangstelling trok van de Afscheidenen.

De oprichting ervan was in die dagen een evenement van de eerste orde.

Bij de Afscheidenen trok zij vooral ook de aandacht, omdat deze nieuwe organisatie financiële en morele steun wilde verlenen aan alle positief-christelijke scholen — ook aan die van de Afscheidenen. En voorts: Groen van Prinsterer was er de leidende figuur, de ziel van — Groen, voor wie de Afscheidenen, speciaal vanwege zijn magistrale en vernietigende kritiek op de vervolgingen hun aangedaan, een warme sympathie koesterden.

De reacties van de Afscheidenen op „Christelijk-Nationaal” vormen een boeiend, nog niet beschreven, hoofdstuk uit de geschiedenis van het christelijk onderwijs in ons Vaderland.

Ik wil daar nu niet op ingaan. Het is mij in verband met het thema van deze reeks artikelen er alleen om te doen te laten zien hoe de leidende figuren onder de Afscheidenen op deze vereniging reageerden.

\*\*\*

Ik begin met de opvattingen van Van Velzen.

Van Velzen is een wat ondoorzichtige figuur onder de leiders der Afscheidenen.

## Spanningen in de Kerk

VI

### Eensgezind niet eenstemmig

In zijn belangrijke studie „Een vergeten hoofdstuk” heeft Dr Bouma van Assen aangetoond, dat de Afscheidenen zich er van meet af van bewust waren, dat ze voor hun kinderen christelijk, **gereformeerd**, onderwijs nodig achtten.

Dat sprak voor hen, globaal genomen, van zelf.

Ze hadden er een levendig besef van, dat scholen waarin het onderwijs doortrokken was van het vage, algemene, liberale christendom, dat in de eerste helft van de vorige eeuw door de leidende kringen van ons volk werd voorgestaan, een bederf voor de kinderen was.

Behalve voor een echt gereformeerde kerk stredden ze daarom ook voor een echt gereformeerde school.

Jarenlang was het evenwel praktisch onmogelijk om tot de oprichting van zulke scholen te komen. Want daartoe was de goedkeuring van de overheid nodig.

Ook geheel door de ouders betaalde scholen mochten in die dagen in het vrije Nederland niet in het leven worden geroepen zonder

goedkeuring van de Overheid. En deze weigerde — op enkele hoge uitzonderingen na — zulk een goedkeuring altijd.

Maar na de Schoolwet van 1857 komt er eindelijk de volledige vrijheid van schoolstichting. En dan worden de Afscheidenen actief. In 1861 — de eerste lijst van hun scholen, welke ik kon vinden is van dat jaar — hebben ze reeds 31 „Chr. Geref. Gemeentescholen”. In 1871 is dat getal geklommen tot 43. In 1882 klom het tot 72, terwijl er in 1892 84 waren.

\*\*\*

Oorspronkelijk leefde onder de Afscheidenen de gedachte, dat de school van de kerk, en dan: van de geïnstitueerde kerk, moest uitgaan. Maar langzamerhand veranderde men van inzicht en werd de overtuiging algemeen, dat de school het eigendom moest zijn van de ouders en door hen moest beheerd worden. Maar dan zo dat toch een nauwe band moest bestaan tussen wat in de kerk en de school geleerd wordt. Met een fijne geloofsintuïtie besefte men, dat er harmonie moet zijn, vooral ook wat de opvoeding der kinderen betreft, tussen huis, kerk en school.

Zo schreef Brummelkamp in het openingsartikel van De Bazuin bij de intrede van 1861:

*Deo Volente begint 1 april a.s. de vijfde jaargang van Opbouw. In verband daarmee zou het Bestuur het op prijs stellen indien de eerste weken een groot aantal adressen werd toegezonden van broeders en zusters in onze kerken, die voor een abonnement „Opbouw” in aanmerking kunnen komen.*

*In een tijd van kerkelijke spanning en verwarring is het dringend nodig, dat ons volk ook door middel van de pers Schriftuurlijke voorlichting ontvangt.*

*Wij doen dan ook een dringend beroep op U allen, om het steeds groeiend aantal abonnees van ons blad nog aanzienlijk te vergroten. Het gaat per slot van rekening om zaken, die ons allen na aan het hart liggen. Legt U dit verzoek niet ter zijde, maar geeft adressen op aan dhr. W. Kaper, Van Lynden van Sandenburglaan 16, Utrecht. Wij rekenen graag op uw aller medewerking.*

*Het Bestuur van de Geref. Persvereniging „Opbouw”*

In zijn jeugd heeft hij in de pas uitgeleide kerken veel kapot gemaakt. Hij was niet altijd eerlijk. En schuwde soms de kerk-politiek niet. Naar aard en aanleg was hij wat intellectueel. Mee als gevolg daarvan was hij een sterk dogmaticale figuur. Hij hield van theologische disputen over allerlei subtiële onderscheidingen. Zijn sympathie ging altijd min of meer uit naar de ultra-rechtse flank van de Afgescheidenen. Met name naar de „kruisgezinden” die heel hun theologie uit de verkiezing opbouwden.

Kerkelijk stond hij niet zo vast in de schoenen.

In het verslag van de Curatoren van de Theologische school uit het jaar 1865 leest men b.v. : „Ingekomen een brief van de Provinciale Vergadering van Zuid-Holland, inhoudende: klagt tegen den Docent S. van Velzen, omdat ZWEw. gepredikt heeft in de zich noemende Oud Gereformeerde Gemeente te Hazerswoude, waar tegen zij protesteert, met verzoek, dat ZWEw. zulks voor het vervolg worde belet...”. Daarna gaat dat verslag zo verder: „De Vergadering onderhoudt, volgens de ingekomene klagt, de Docent S. van Velzen over die prediking, als zijnde in strijd met de bepaling der Synode van Franeker. ZWEw. onderwerpt zich aan het afkeurend oordeel der Vergadering, en beleeft zich in het vervolg daarvoor te zullen wachten”.

Van Velzen heeft de draagwijdte van de door hem aan de Curatoren afgelegde belofte blijkbaar beperkt tot het preken in de genoemde Oud Gereformeerde Gemeente.

In de Kamper Courant van 27 Juni 1867 komt ten minste het volgende bericht voor:

„Gepasseerden Zondag heeft de Heer S. van Velzen, docent aan de Theol. School alhier, ander maal(!) een predikbeurt in de kerk der Herv. Gemeente te IJsselmuiden, voor den, zich thans buiten 's lands bevindenden leeraar der gemeente, Ds W. J. Gezelschap, waargenomen, en na het eindigen der godsdienst oefening aan de gemeente van den kansel afgekondigd, dat op haar leeraar nu een beroep naar de Herv. gem. te Vaassen was uitgebragt”.

\* \* \*

Van Velzen nu wees iedere steun aan „Christelijk-Nationaal” af.

Hij schreef in „De Bazuin” van 6 Januari 1865 het volgende:

„Het is een verblijdend teeken, dat op vele plaatsen groote belangstelling betoond wordt om Christelijke scholen te verkrijgen. Bij de algemene bekendheid, dat op de Staatscholen een diep stilzwijgen moet worden bewaard, volgens het voorschrift der burgerlijke wet, over alles wat naar Godsdienst zweemt, kan het niemand verwonderen, dat zij die voor het eeuwig heil der kinderen bezorgd zijn, pogingen aanwenden om bijzondere scholen op te rigten, en het Christelijk onderwijs aan de kinderen te bezorgen. Wat is echter te verstaan door Christelijk onderwijs? Zal men zich te vreden stellen, wanneer de onderwijzer verklaart vereenigd te zijn met „de onveranderlijke waarheden, wier levenskracht zich in het tijdperk der Reformatie, ook hier te lande, voor Kerk en School, met zegenrijken luister geopenbaard heeft;” en wanneer hij voorts naar zijn beste weten het onderwijs inrigt? Maar terwijl Christelijk onderwijs bedoeld wordt, waarom gesproken van de onveranderlijke waarheden, die in het tijdperk der Reformatie beleden zijn? waarom niet gewezen op de waarheden, die door den Heere en de Apostelen zijn verkondigd? Met deze waarheden beweert de Roomschege-

zinde ook vereenigd te zijn; de Protestant echter kan zich niet te vreden stellen met eene school, waar alles uit het onderwijs verdwenen is, wat den Roomschegezinden aanstootelijk zoude zijn. Er is dus eene nadere bepaling noodig; en daarom wordt van de Reformatie gesproken. Maar er zijn velen, die zich Protestanten noemen, en beweren met de onveranderlijke waarheden der Reformatie vereenigd te zijn, en evenwel de belijdenis verwerpen, die door eene nationale Synode, gezegender gedachtenis! ten aanhoore van geheel de wereld uitgesproken, en door geheel de kerk in ons vaderland aangenomen is. Kunnen vaders en moeders, die den Heere wenschen te dienen, die voor het eeuwig heil der kinderen bezorgd zijn, en bij wie de heilige Doopbelofte niet in vergetelheid geraakt is”, tevreden zijn met scholen, waar alles uit het onderwijs geweerd is, wat den Remonstrant aanstootelijk zoude zijn? Nu, gelijk toen, mogen wij ze aan onze kinderen niet onthouden.

Van formulieren, van ondertekeningen, of van vereenigingen is geen heil te verwachten, als de Heere den zegen niet schenkt. Maar wanneer in de vreeze des Heeren de middelen aangewend worden, mag de zegen verwacht worden. Wordt derhalve bedoeld dat Christelijk-Nationaal Schoolonderwijs gegeven worde, dan zijn er onderwijzers noodig, die met de Belijdenisschriften der Gereformeerde Kerk vereenigd zijn, en van deze vereeniging

gaarne het bewijs zullen geven”.

Tot zover Van Velzen.

\* \* \*

We willen ten aanzien van zijn uiteenzettingen alleen deze opmerking maken, dat hij de Vereniging voor Christelijk-Nationaal onderwijs onrecht doet, wanneer hij haar in de schoenen schuift dat zij alles uit het onderwijs wil weren wat voor de remonstrant aanstootelijk zoude zijn. Haar verklaring, dat zij tot de onveranderlijke waarheden welke de grondslag der Vereniging vormen ook en vooral de rechtvaardiging uit het geloof alleen rekent, bewijst het tegendeel.

Van Velzen kon bovendien weten, dat Groen met instemming gewaagde van de Dordtse synode en daarvan verklaarde, dat daarin „met gemeen overleg der Gereformeerde Christenheid, op grond enkel van Gods Woord, het gevoelen der Remonstranten veroordeeld en de leer van vrije genade en van rechtvaardiging, alleen om de verdiensten van dien Zaligmaker, op nieuw als het fundament van de Kerk, als de hoofdwaarheid der Hervorming, als de hoeksteen van het Evangelie werd erkend”. (Handboek der Geschiedenis van het Vaderland, derde druk, blz. 215).

Ik moet hier afbreken.

Volgende week komen D.V. Helenius de Cock en Brummelkamp aan het woord.

C. V.

## BLIJDSCHAP

Bladerend in het proefschrift van Dr Plen-ter: De Blijdschap in Paulus' brieven, kwam ik de volgende zinnen tegen: „Welnu, de kerkelijke vraag, die betrekkelijk zelden wordt gesteld, maar die m.i. dringend om beantwoording roept, is deze: Waarom is er zo weinig blijdschap in de kerk? Waarom ligt over leven en werk, over geloof en orde der gemeenten vaak een net van zo vréemde gespannenheid? Waarom leven zovele christenen in somberheid, apathie of dóde ernst, terwijl er bij sommigen van hen dan alleen nog maar soms en op zijn best blijdschap in de zin van het plezante van een Felix Timmermans... af kan? Wáár is de blijdschap van de eerste gemeenten gebleven? Welke waren toen grond en karakter, bezieling en wezen der vreugde?”

Dr Woelderink laat in zijn echt stichtelijk werkje: De practijk der godzaligheid, een dergelijk geluid horen. Hij constateert een gebrek aan zekerheid des geloofs en als gevolg daarvan gemis van blijdschap. Hij schrijft op bl. 144: „Ons volk spreekt vaak van de zwarte petten- en zwarte kousenkerk. Zwart, de kleur der rouw, is de kleding van die christenen, die de ernst des levens verkiezen boven de blijdschap des geloofs en met à Kempis en heel de Roomse Kerk de nederigheid en de verbrijzeling des harten als de voornaamste christelijke deugden aanmerken. Van dood en eeuwigheid spreekt men liever dan van Christus en zijn volbrachte werk; ernst en somberheid gaan hand in hand en het staan naar de zekerheid en blijdschap des geloofs wordt voor hoogmoed aangezien”.

Het is mij bekend, dat bovengenoemde schrijvers andere kringen op het oog hebben dan de Vrijgemaakte kerken. Wij dragen geen zwarte petten of kousen. En dat „nederigheid en verbrijzeling des harten” onder ons als voornaamste christelijke deugden

worden aangemerkt zou ik niet durven zeggen. Er mocht denk ik wel wat meer nederigheid en verbrijzeling des harten worden gevonden. Maar dat er bij ons ook wat meer blijdschap mocht wezen durf ik wel zeggen. In de Schrift is sprake van blijdschap des harten. Wat er in de harten omgaat weet God. Het is te hopen, dat er veel blijdschap des harten is. Maar dat moet dan ook uitkomen in ons spreken en in heel onze levenshouding. En daaraan ontbreekt zo hier en daar wel het een en ander, als ik me niet vergis. Het is wel dienstig eens na te gaan uit de Schrift hoe het met de blijdschap mag en moet staan in de gemeente des HEREN.

Het is haast onbegrijpelijk hoe mensen, die zeggen bij de Schriften te leven, een zekere afkeer kunnen hebben van blijdschap. Heel het Oude Testament getuigt er van, dat de dienst des HEREN een blijde dienst is. Hoe zou het ook anders kunnen? De HERE Zelf verblijdt Zich over zijn volk als een bruidegom over zijn bruid. Jes. 62 : 5. De dichter van Psalm 43 noemt Hem „de God mijner jubelende vreugde”. Hij is voor zijn volk een bron van vreugd. Als de HERE zijn vriendelijk aangezicht over zijn volk doet lichten dan jubelt de psalmist: „Gij hebt meer vreugde in mijn hart gegeven dan toen hun koren en most overvloedig waren”. Ps. 4 : 8.

De dienst bij Tabernakel en Tempel was een vrolijke dienst. Daar werd gezongen en muziek gemaakt. Daar sprong men soms op van vreugde. Daar werd gespeeld op allerlei muziekinstrumenten. Hele scharen van zangers dankten en loofden de HERE onder begeleiding van complete muziekgezelschappen. Dat zingen en spelen was geen uitvinding van mensen, maar dat was naar de wil des HEREN. Hij gaf door Mozes het volgende bevel aan Israël: „Dan zult gij naar de plaats,

die de HERE verkiezen zal om daar zijn naam te doen wonen, alles brengen wat Ik u gebied: uw brandoffers en slachtoffers, uw tienden en wijgeschenken en de gehele keur der geloften, die gij de HERE doen zult; gij zult u verheugen voor het aangezicht van de HERE, uw God, gij, uw zonen, uw dochters, uw dienstknechten en uw dienstmaagden, en de Leviet, die binnen uw poorten woont, want hij heeft bezit noch erfdeel met u". Deut. 12 : 11v.

Ook de Sabbat en de Feesten — het woord zegt het al — waren geen dagen van somberheid en bittere ernst, maar van vrolijkheid en dankbaarheid. Er werden feestmaaltijden aangericht en de lichten werden ontstoken en er werd gezongen en gedanst. In het boekje van Dr Woelderink lees ik: „We zingen zo graag die bekende woorden uit Psalm 68: „Maar 't vrome volk, in U verheugd, zal huppelen van zielevreugd, daar zij hun wens verkrijgen". Doch we vergeten maar al te spoedig, dat de vrome Israëlieten deze geestelijke vreugde in de dienst des Heren ook lichamelijk tot uitdrukking brachten in een vrolijk zingen en springen zoals in David te zien is, die bij het opbrengen van de ark naar Jeruzalem voor de ark heen huppelde en sprong en zong en juichte. En de vrouwen en de meisjes dansten en zongen in een reidans van de grote daden des Heren". (bl. 137v.)

Het Nieuwe Testament vormt geen tegenstelling met het Oude. Dat spreekt ook wel vanzelf. Hoe zou het volk des Heren na de komst van Jezus Christus minder blij zijn dan het oude volk, dat naar zijn komst uitzag? Het Evangelie wordt naar vrij algemeen spraakgebruik vertaald als: Blijde boodschap. Letterlijk is het wel „goede" boodschap, maar er is geen enkel bezwaar tegen het: „blijde" boodschap te noemen. Het verkondigt immers vergeving en vrede en zaligheid, die voor alle volken is bestemd. Het is de verkondiging van Jezus Christus, die in de wereld gekomen is om zondaren zalig te maken. Er is geen blijder boodschap denkbaar. Hoe zouden zij, die het Evangelie geloven, dan niet vrolijk zijn? Onder het Oude Verbond is het bekende woord gesproken: „Ik was verheugd, toen men mij zeide: Laten wij naar het huis des HEREN gaan". Het is niet best als wij niet meer blij zijn als we „opgaan" om naar de verkondiging van het Evangelie te luisteren. Hier en daar is dit wel het geval naar ik

hoor. Dan is het zaak voor de predikers en voor de hoorders zich eens af te vragen waaraan dat ligt. De prediker moet niet als vanzelfsprekend aannemen, dat het wel aan de hoorders zal liggen en de hoorders moeten er niet van uitgaan, dat het wel aan de predikant zal liggen. Maar samen en in overleg zal men moeten zoeken naar de oorzaak van deze misstand. Want een misstand is het stellig.

Het zal wel niet nodig zijn breedvoerig aan te tonen, dat de gelovigen worden vermaand zich te verblijden. Wie er aan twijfelen mocht moet maar eens de brief aan de Filippenzen lezen. Deze werd geschreven door een man, die in de gevangenis zat. Aan een gemeente, die veel tegenstanders had, zoals uit de brief blijkt. Er zijn in Rome mannen, die Christus prediken „uit nijd en strijdzucht" om zo het lijden van Paulus te verzwaren. Paulus' reactie daarop is: „Wat doet het er toe? In elk geval, hetzij met een bijvoegmerk, hetzij in oprechtheid, wordt Christus verkondigd; en daarin verblijdt ik mij, en zal ik mij ook verblijden". Fil. 1 : 18v. En de blijde gevangene roept de gemeente van Filippi toe: „Verblijdt u in de Here te allen tijde! Wederom zal ik zeggen: Verblijdt u". Fil. 4 : 4. Waarschijnlijk hadden de apostel en de gemeenten het in hun dagen veel zwaarder in alle opzichten dan wij. Als zij zich dan moesten en mochten verblijden zouden wij het dan niet moeten doen?

Paulus verblijdde zich in zijn Here, Jezus Christus. Dat betaamt een discipel van de Zaligmaker der wereld. Als de Heiland het gebod der liefde aan zijn leerlingen geeft dan vervolgt hij: „Dit heb Ik tot u gesproken, opdat mijn blijdschap in u zij en uw blijdschap vervuld worde". Als wij in de liefde Gods blijven en het gebod van Jezus Christus bewaren om elkander lief te hebben, dan zullen we blij kunnen zijn. Dan verblijden we ons over Gods genade, die ons is bewezen. Want genade maakt blij. De woorden genade en blijdschap klinken in het Grieks haast gelijk. Als God vóór ons is zouden we ons daarin dan niet verheugen met een onuitsprekelijke vreugde? Het is immers waar wat we zingen met Psalm 97 : 7:

Gods vriend'lijk aangezicht  
heeft vrolijkheid en licht  
voor alle oprechte harten  
ten troost verspreid in smarten.

Vermoedelijk zal niemand onzer de mening zijn toegedaan, dat een christen niet blij mag en moet zijn. Maar mogelijk zal iemand wel opmerken, dat de toestanden er naar kunnen zijn, dat iemands blijdschap vergaat. Men zou kunnen wijzen op Jes. 24 : 11: „Alle vreugde is ondergegaan, de vrolijkheid der aarde is verdwenen". Of op Jeremia 16 : 9: „Zie, Ik doe in deze plaats voor uw ogen en in uw dagen verstommen de stem der vreugde en de stem der vrolijkheid, de stem van de bruidgom en de stem der bruid". Maar ik zou de vraag willen stellen of ook dan, als de „natuurlijke" vreugde vergaat, de blijdschap in de HERE niet blijft? Als dood noch leven... noch enig ander schepsel ons zal kunnen scheiden van de liefde Gods, welke is in Christus Jezus onze Here, zal ons de blijdschap dan ontroofd kunnen worden door moeilijke omstandigheden? Ik weet ook wel, dat er zoveel verdriet in ons leven kan komen, dat de blijdschap dreigt onder te gaan. Maar zullen we, als we onze toevlucht bij de HERE zoeken, ook dan niet door onze tranen heen kunnen lachen?

Een ander zal mogelijk opmerken, dat de toestand in de kerk zo kan worden, dat de blijdschap weg is. Ik ontken niet, dat het zover kan komen. Maar dan is het zo gekomen, dat het geloof weg is! Want geloof in Jezus Christus en blijdschap zijn zo aan elkander geketend, dat ze samen bestaan of samen ondergaan. Zolang en zo dikwijls als iemand het leven en de zaligheid zoekt buiten zichzelf in Jezus Christus, zolang mag hij zich in de Here verblijden en zal hij zich ook min of meer in Hem verheugen. Dan mag hij zich de blijdschap ook niet laten ontroven door wie of wat dan ook.

Het is mij wel bekend, dat een christenmens door allerlei moeiten en narigheden, die mensen hem aandoen, somber gestemd kan worden. Zo kunnen predikanten schier hun blijdschap verliezen door allerlei tegenstand of tegenstelling in de gemeente. En omgekeerd kunnen leden der gemeente door een ongezonde prediking, die ze van week tot week moeten aanhoren, gevaar lopen hun blijdschap te verliezen. Het is ook wel te begrijpen, dat in een gemeente waar strijd en verwarring heerst, de blijdschap taant. We leven nog niet in het volmaakte koninkrijk der hemelen, waar geen moeite en verdriet of strijd meer zal zijn. En toch... „verblijdt u

## Populair-wetenschappelijke schetsen

# Antieke Theologieën

## XII. Anaximenes van Milete

Eerzijds is het een verademing, in de moeilijke geschiedenis van het vóór-socratiche theologiseren een eenvoudig man als Anaximenes van Milete te ontmoeten, in wiens denken niets diepzinnigs valt te bespeuren; we vragen ons zelfs af of hij in de vroeg-antieke theologische traditie wel een rol speelt. Hem ontbreekt elk spoor van originaliteit. Stellig heeft Vollenhoven hem te veel eer bewezen door aan te nemen dat hij een belangrijke figuur geweest moet zijn omdat Theophrastus een afzonderlijke studie aan hem wijdde. Dit laatste is veeleer te verklaren uit de populariteit van het boek dat Anaximenes heeft geschreven. Na Anaximander was hij de schrijver van een boek dat zich tot het publiek wilde wenden. Anaximander echter is een diep geniaal denker, Anaximenes het tegendeel. Hij was alleen popularisator en heeft als zodanig succes gehad. De traditie vermeldt dat het boek van Anaximenes geschreven was in eenvoudig en onopgesmukt Ionisch — we begrijpen dat dit oordeel uit de retorenschool afkomstig was en dus niets zegt over Anaximenes als denker. Een ander blijk van oorspronkelijkheid bij Anaximenes ziet Vollenhoven in het feit, dat deze Milesiër een makro-mikro-kosmostheorie zou hebben geleerd. Het is hoogst onwaarschijnlijk dat de goede man daar ooit aan gedacht heeft. Zeker, hij spreekt over de lucht als oorsprong, en over de adem, maar dat wil nog niet zeggen dat hij een makrokosmos tegenover een mikrokosmos stelt.

We komen Anaximenes op het spoor als we aandacht geven aan zijn niet-originaliteit.

De idee van het „apeiron" vond hij blijkbaar wat te moeilijk, hij verving haar door de lucht als oorsprong en begin. Uit de lucht zijn ook de goden gemaakt. Dit is vrijwel het enige duidelijk theologische getuigenis dat we omtrent Anaximenes bezitten. Nu noemt hij de lucht als oorsprong „apeiron" een term die hij, zonder hem te verstaan, van Anaximander had overgenomen. Hij bedoelt er alleen mee dat we de lucht niet kunnen begrenzen, hij heeft voor ons geen contouren.

Mogelijk heeft Anaximenes gemeend, dat hij door deze forse ingreep in het diepzinnig werk van de grote Anaximander dit werk voor het publiek toegankelijk zou maken. Het enige wat hij bereikt heeft is, dat het publiek een zeer oppervlakkige en scheve voorstelling van Anaximander's denken kreeg.

Het is zeker de moeite waard, te letten op het werk van Anaximenes dat ons is overgeleverd; het is ook de moeite waard deze uiterst fragmentarische resten met alle middelen ener secure filologie te onderzoeken. Want het hoeft ons niet te verdrieten, dat Anaximenes zulk een oppervlakkig man geweest is; we hoeven, gelukkig, met hem niet te praten. Maar doordat hij een populair scribent was, is zijn invloed ontzaglijk geweest. Reeds zijn tijdgenoten verkeerden in de illusie dat hij een denker was. Vermoedelijk is hij een vriendelijk iemand geweest, en het duurde niet lang of er kwamen enkele lieden op de gedachte, zich voor te doen als leerlingen van Anaximenes. Dat stond niet slecht. Wat ons aangaat: wanneer iemand die voor denker wil doorgaan een pluimpje krijgt van de retorenschool (het is ons overgeleverd

door Diogenes Laërtius) vanwege zijn stijl (lexis), dan voelen we ons niet helemaal behagelijk. Op de retorenschool houdt men niet van secuur en scherp nadenken; daar gaat het om woordenpraal. Nu komt hierbij, dat Anaximenes gemeend heeft de mensheid een dienst te bewijzen door het apeiron, het onafzienbare van Anaximander te vertalen door... lucht! Dwazer kan het wel niet. En als hij theoloog wordt, gaat hij zeggen dat de goden uit de lucht voortkomen zoals alles uit lucht voortkomt. Iemand, die de zonderlinge moed heeft om een moeilijke en traditie-zware term uit het denken van Anaximander, dat inderdaad denken was, te vervangen door de volmaakt niets-zeggende term „lucht", verdient niet serieus genomen te worden. Hier komt nog iets bij. Anaximenes, in zijn onpeilbare domheid, heeft zeker gedacht dat hij, als Thales sprak van water, in dat geval hij wel mocht spreken van lucht. Daarmee heeft hij bewezen, van de zich al vormende wijsgerige traditie niets te hebben verstaan. Hij praatte over filosofieën zoals een volksdominee over Sartre.

De blaaskaak-klets-kous Anaximenes is reeds tijdens zijn leven serieus genomen, alsof hij ooit had nagedacht. Dat is niet verwonderlijk. Ieder die geen gevoel voor humor heeft, kan in een dikke dissertatie de symboliek interpreteren van „Daar zaten zeven kikkertjes al in een boerensloot". De onverbeterlijke moppenspuger Aristophanes laat in de Acharnensen iemand optreden die een door de comicus gefabriceerd Perzisch praat. Een braaf filoloog is oud-Perzisch gaan leren om deze passage te kunnen „verklaren". Zie eens, met zo iemand is uiteraard geen land te bezeilen. Maar zo iets is toch werkelijk ook gebeurd met het boek van Anaximenes, alleen nog iets erger: Anaximenes was niet iemand die enig gevoel voor humor had. Hij was alleen een ongeneselijk prater. En uit zijn praat heeft men een complete filosofie gedistilleerd. Dit feit behoort tot het stuk

te allen tijd". Verblijdt u in de Here. Hij is gisteren en heden Dezelfde tot in eeuwigheid. Zijn genade is u genoeg. Laat door mensen u de blijdschap niet ontroven. De duivel zou daar wel plezier in hebben als hem dat gelukte. Geeft hem dat plezier niet. Maar ziet boven mensen met hun strijd en verwarring, met hun onhebbelikheden en dwaasheden, uit op Hem, van wiens genade ons leven ten slotte alleen afhankelijk is.

Er zijn broeders en zusters die het moeilijk hebben in deze tijd. Met de kerkelijke verdeeldheid. Met de strijd tussen broeders onderling. Zij ergeren zich aan elkander. De „sterken” ergeren zich aan de „zwakken” en de „zwakken” ergeren zich aan de „sterken”. Er zijn er, die zich „bont en blauw” ergeren! Aan wat er gezegd en geschreven en soms geprekeerd wordt. Ik laat nu buiten beschouwing of dat met recht of ten onrechte geschiedt. Vooral over het preken kan ik niet oordelen. Maar ik hoor ook wel eens wat en

lees nogal eens iets, waaraan ik mij erger. Anderen zal het wel zo vergaan ten opzichte van mij. Maar ik en gij en wij allen mogen ons de blijdschap des geloofs niet laten ontnemen. Daar zullen allen wel eens moeite mee hebben. En zonder strijd tegen onze oude natuur gaat het niet. We zullen moeten leren veel over onze kant te laten gaan. We zullen veel dwaasheden moeten verdragen. Ook veel moeten vergeven. Zou dat in de kerk ooit anders zijn geweest? Vermoedelijk niet. Dat is op zichzelf een schrale troost. Maar het kan ons er toch voor bewaren, dat wij denken de eersten te zijn, die het moeilijk hebben gehad.

Laten we allen bidden om de doorwerking van de Heilige Geest. Want de vrucht des Geestes is blijdschap. En laten we bidden om de komst van het Koninkrijk Gods. „Want het Koninkrijk Gods bestaat niet in eten en drinken, maar in rechtvaardigheid, vrede en blijdschap, door de Heilige Geest”.

H. J. Jager.

## Ervaringen van een Koopvaardij-predikant

V

### In de havens van Londen.

Een ontbijt in Engeland, al is het maar in een zeemanshuis, is altijd een gebeurtenis. Blijkbaar heb ik het de eerste keer met mijn ham and eggs nogal getroffen, want men geeft ook van tijd tot tijd bruine bonen met spek. Wel zal mijn buurman heerlijk te kauwen op gerookte vis, maar daar wen je wel aan.

Intussen had ik mijn plan voor die dag gereed.

Wilde ik de komende nacht weer onderdak in het zeemanshuis, dan moest ik het die morgen nog reserveren. Ik nam het zekere voor het onzekere, want ik wist niet of ik diezelfde dag al mijn intrek op een schip kon nemen.

Dus boekte ik in, liet mijn bagage achter en kon me vrij bewegen door Londen. Het was niet mijn eerste verblijf in het buitenland.

van des mensen ellende. Wie de oude filologische regel volgt, en dus poogt het gerucht van de menselijkheid van een auteur op te vangen, heeft met de praatman Anaximenes weinig moeite: zijn gepraat is onmenselijk, en alleen de mens is in staat iets onmenselijks te doen.

Daarom, geachte lezer, ben ik zo vuurbang voor de verslaving aan een methode. In de filologie is elke methode welkom, mits ze kan dienen tot de opbouw van de dialoog met de auteur. Daarom is er niet één bepaalde filologische methode, in de filologie heerst gelukkig een methoden-veelheid, en de ene kan de andere controleren. Gaat u de Anaximenes-fragmenten en -getuigenissen onderzoeken met één bepaalde methode, laat ons zeggen die van een geformaliseerde logica uit de Wiener Kreis, dan kunt u er zeker van zijn dat die methode iets oplevert. Ze zou het ook doen wanneer ze zich wierp op „Er zaten zeven kikkertjes”. Het getal zeven geeft een volheid weer, en er waren zeven kikkertjes. Vergeet niet dat het kikkertjes waren, denk dus niet dat ze ooit verkikkerd zouden kunnen worden, want het wáren al kikkers. En ze zátén. Ze lagen niet, ze stonden niet, ze zátén. Vervolgens moet u alle aandacht richten op „er”: ER zaten zeven kikkertjes. Dit „er” is een voor ieder duidelijke verwijzing naar het er-zijn. Dit betreft de existentie. Als we het er-zijn goed in onze theoretische blik vatten, ontdekken we dat in dit er-zijn het er als zijn-er optreedt. De boerensloot verwijst natuurlijk naar niets anders dan de Bodenständigkeit. Het Latijn was oorspronkelijk een boerentaal, zo bodenständig als het maar kon. De sloot verwijst naar het oerwater, maar dit oeverloze oerwater is ingeperkt door de boer en zijn boerheid: het was immers een boerensloot. Zo ver gekomen, kunnen we onze balans opmaken: de voornaamste gegevens zijn 1) zeven: 2) kikkertjes (let op de verkleiningsuitgang, het gaat niet over ordinaire gewone kikkers, maar over

Verschillende malen ben ik zelfs als reis-leider opgetreden, zodat ik wel wat ervaring had. Nu heb ik gemerkt dat je een land en een volk pas een beetje leert kennen, wanneer je in zo'n land aan het werk bent en overal je weg moet zoeken. De Hollandse zeelui hadden mij verteld dat ik de meeste schepen kon vinden in de Surrey-docks. Daarom stapte ik moedig op de eerste de beste bus die ik zag en deed, wat alle buitenlanders doen, ik installeerde mezelf zo hoog mogelijk en daar gingen we kris, kras door het razende verkeer.

Ik wist in Londen totaal geen weg en kon dus niet weten dat ik nog al een eind om reed. Omstreeks kwart over acht was ik vertrokken en zo tegen half tien werd ik afgezet bij de Surrey-docks.

Het was een machtig interessante tocht. Op de kantoren in Engeland begint men niet voor half tien 's morgens.

Omstreeks negen uur krioelt de stad van kantoorbedienden, die gewapend met paraplu en bolhoed, op weg zijn naar de talloze

kleine en dus fraaie kikkertjes; ze bevinden zich op de lijn van hun aanzijn en physisch dicht bij het stadium kikkervisje dan kikkert; 3) ze zátén; 4) boerensloot (Bodenständigkeit). Dit alles is nog vrij duister. Ja, dat wil ik wel geloven, want we hebben in onze analyse het voornaamste overgeslagen: „al”. Want onze tekst luidt: „Er zaten zeven kikkertjes AL in een boerensloot”. Dit AL is onvertaalbaar, en daaruit blijkt al hoe belangrijk het is. Dit woordje AL is de gevoelsmatige verbindingsschakel tussen de zevenheid van de kleine kikkertjes en hun Bodenständigkeit in de boerensloot. Daarom is dit AL het allerbelangrijkste. Wie, naar de gewoonte der domme handboeken, zijn aandacht niet opzettelijk richt op dit AL, om dan zijn filosofenoor te luisteren te leggen naar de weerklink van dit AL in eigen binnenste, die zal natuurlijk nooit zover komen dat hij de diepliggende wijsheid van „Er zaten zeven kikkertjes al in een boerensloot” begint te gaan horen klinken.

Wat hier bij wijze van illustratie gedaan werd met het versje van de zeven kikkertjes, is in feite gebeurd met de pogingen tot interpretatie van de praat van Anaximenes. Door zijn roem heeft deze praatvaar zich een blijvende plaats verworven in de boeken die handelen over de geschiedenis van de wijsbegeerte. Het oorspronkelijke is lucht (laat Anaximenes zich hier éven in de kaart kijken? Wat hij zegt is in feite allemaal lucht). Door verdichting en verdunning komen de elementen uit het oer-element te voorschijn. Gaarne willen we geloven wat een geleerd auteur schrijft: „Zijn succes was zeer groot, en men was hem dankbaar de voor die tijd zeer moeilijke begrippen van het Apeiron, de scheiding der tegengestelden enz. in een meer toegankelijke taal te hebben omgezet” (F. de Raedemaeker, De filosofie der voor-socratici, 1953, p. 43). Graag geloven we dat men hem dankbaar geweest is. Maar noch de toegankelijkmaker, noch zijn verbaasd en

banken, scheepvaart-maatschappijen, handelsverenigingen enz. enz., die er in Londen zijn.

Toen ik in de „dubbeldekker” over de bekende London-Bridge reed, zag ik één onafgebroken stroom mensen op weg naar het werk.

Daar is de Kalverstraat in Amsterdam op zaterdagavond nog niets bij.

Zo kwam ik bij de Surrey-docks.

De dienstdoende bobby aan de ingang moest precies weten wie ik was.

In Engeland is men erg formeel, maar ondervind je toch alle mogelijke medewerking. Zo werd mij keurig duidelijk gemaakt waar ik Hollandse schepen kon vinden. Toen begon een lange wandeling door het dock. Omstreeks tien uur kwam ik aan bij het eerste Hollandse schip de Albert Willem.

Het was juist koffie-tijd en zo zat ik al gauw in de messroom tussen de mannen aan tafel. In het vorig artikel schreef ik iets over de gesprekken. Ook op dit schip kwamen allerlei onderwerpen ter sprake.

We hadden een lang gesprek over de betekenis van de doop.

Toen ik na een goed uur aanstalten maakte om weg te gaan, werd mij gevraagd of ik het niet gezellig vond; de kok had met eten al op me gerekend en zodoende werd het half twee toen ik van boord stapte.

Er is mij voordat ik met het werk begon wel eens gevraagd waar ik toch zin in had. Het is een onbegonnen werk, zo werd mij verzekerd, want je zoekt je naar, overal. Inderdaad; het valt niet mee, je loopt wel eens voor niets.

Het is daarom aardig te vertellen dat ik tot mijn vreugde ontdekte dat dicht bij de Albert Willem de Martini gemeerd lag. De naam van deze boot stond op de lijst die ik van de administratrice Mej. Salomons had meegereggen en wanneer het klopte, zou ik op deze boot een kapitein, lid van één van onze kerken vinden. Het klopte. Tot grote verrassing van kapitein v. d. Noord stapte een heuse, vrijgemaakte dominé in Londen bij hem aan boord.

Voor mij was het niet minder prettig. Wanneer je een poosje over de wereld zwerft, ga je te meer beseffen wat kerkelijke gemeenschap en broederschap betekent. Dan ervaar je dat het zien en spreken van de broeders een mens moed doet vatten. Zo zaten we daar

dankbaar publiek, hebben ook maar iets van de wijsheid van Anaximander verstaan.

Anaximenes is voor ons leerzaam als de figuur van de oppervlakkigheid. We moeten haar leren kennen, ze zal steeds erger blijken dan we durfden vrezen. Het praatgeklank vaart door de historie van de mensheid heen als een pestziekte. Het besmet alles. Overal waar wijsbegeerte of theologie in klinkklank ontaarden, kan men een verre nawerking van Anaximenes vermoeden. Zelfs serieus te nemen filosofieën, zoals de diverse scholastieken, dragen de besmetting van Anaximenes, in zoverre hun systemen minder zijn doordacht en doorgedacht dan wel doorgepraat en doorgekletst. Het ijdele, zinledige, rammelende en klinkende woord speelt een aanzienlijke rol in de geschiedenis van het filosoferen en theologiseren. Een neiging tot kwebbelen is zelfs een zo begaafd en hard werkend filosoof als Jaspers niet geheel vreemd. Als we moe worden, beginnen we te kwebbelen, we merken er zelf flauw iets van, het dringt door de nevel van onze moeheid heen: we herkennen ons als kletsmechaniekjes, we ratelen ziekelijk verder maar streven ook naar zwijgen omdat dit gerebbel beneden menselijke maat valt. Niet alzo Anaximenes. Hij kwebbelde niet bij vermoeidheid, maar als hij fris en uitgerust was. Hij heeft, zoals de oppervlakkige mens steeds blijkt te doen, nooit beseft dat hij een beneden-menselijk kwebbelaar was. En vandaag vinden we in alle eerwaardige handboeken geleerde vertogen over Anaximenes en „zijn school” (die hij nimmer gehad heeft, er waren alleen veel mensen die door zijn kwebbelziekte werden aangestoken), en men vormt telkens weer geleerde termen om aan te duiden wat Anaximenes als zevende kikkertje in de boerensloot allemaal heeft geprofeteerd. De kwebbelaar is strafbaar door het helse vuur. Met Anaximenes vindt het filosoferen te Milete een roemloos einde. Het theologisch nadenken eindigde in gebrabbel. K. J. P.

in de hut even van verbazing uit te blazen.

Maar dat duurde niet lang en al gauw kwam het gesprek op allerlei zaken van de kerk en van de geestelijke verzorging van de zeevarenden.

De kapitein had al lang gehoopt eens een dominé een reis mee te krijgen. Hij nodigde mij dan ook direct uit om mee te varen. De boot ging naar Oost-Duitsland en ik kon in elk geval meevaren tot Kiel.

Er was echter een maar. Het schip kreeg in Londen een lading erts en dit betekende dat het schip bij een klein beetje wind al behoorlijk zou gaan slingeren. Daar zag ik tegenop, want de zee heeft mij nooit aangetrokken en trekt me nog niet aan; slingeren op zee nog minder.

We hebben honderd uit gepraat en afgesproken dat ik de volgende dag zou komen eten aan boord van de Martini om met de hele bemanning kennis te maken. Het was al laat in de middag toen ik weer naar Londen trok.

Nu ging ik met de ondergrondse. Men reist veel sneller onder de grond dan er boven en in korte tijd was ik in het centrum van de stad.

Het ligt niet op mijn weg u een beschrijving te geven van deze stad.

Het oog wordt hier niet verzadigd van zien en het oor niet van horen!

De avond bracht ik gedeeltelijk door in het Hollands zeemanshuis, waar ik een aantal Hollandse en Belgische matrozen aantrof. Eén van hen had Ds Blokland meegemaakt op een reis. Over de zeevarende Ds Blokland zou een aparte artikelenreeks mogelijk zijn. Ik vermeld het nu alleen om te wijzen op de contacten, die er gelegd zijn.

Toen ik tenslotte in het Engelse zeemanshuis arriveerde moest ik eerst aan de was. Hoezeer men ook zijn best doet om Londen schoon te houden, het is in die geweldige fabrieks- en havenstad met toebehoren niet al te proper. Heb je een dag door Londen gezworven, dan is zelfs een man van mening dat zijn overhemd in de was moet. Aangezien je niet te veel bagage kunt meenemen, omdat de koffer je dan te veel hindert in je bewegingen, moet je zo nu en dan één en ander uitwassen, daar ben je tenslotte „zeeman” voor.

Zo sliep ik die avond in onder de eentonige melodie die het druipende wasgoed op het zeil van de „cabine” ten beste gaf.

Intussen had ik met behulp van deskundigen uitgevonden hoe ik het meest efficiënt kon werken. Er waren in Londen Hollandse schepen genoeg, maar ik was allereerst uitgezonden voor de eigen broeders. Het was dus zaak hen zo mogelijk uit te sorteren. Dit kostte mij een hele morgen. Voor tien uur kan je op geen kantoor terecht en aan deze toestanden moest ik toen nog wennen.

Het lukte mij bij de douane de lijst met schepen in de haven van Londen in handen te krijgen. Zo ontdekte ik twee schepen met leden van onze kerken en kon ik aan de slag. Het liep intussen tegen etenstijd en ik moest mij haasten om de afspraak met kapitein v. d. Noord na te komen. Ik was nu heel wat vlugger in de Surrey-docks en trof in de hut van de kapitein heel de bemanning aan tafel. Op zijn verzoek ben ik aan tafel voorgegaan, lazen we uit de bijbel en hadden we naar aanleiding hiervan een gesprek.

Die middag ging ik eerst op zoek naar de andere schepen. Het werd een hele zoekertij en uitzoekertij. De inwoners van Greenwich wisten mij niet te vertellen waar de werf was, die ik zocht. Tenslotte hielpen een paar dokwerkers mij uit de brand. Ongeveer twee en een half uur was ik onderweg en toen ik eindelijk op de werf kwam was de boot vertrokken.

Een kleine vergoeding voor de moeite was een gesprek met een aantal Engelsen over de Mariaverering in de Roomse Kerk. Ik merkte toen voor het eerst (later herhaaldelijk o.a. in contact met Amerikanen) dat in het buitenland het gerucht gaat dat Nederland verroomst en dat er nu al een Rooms Katholieke regering is...

Ondanks het erts ben ik de volgende dag aan boord van de Martini gegaan. We hebben een paar gezellige en gezegende dagen gehad. Ik kon een paar radio-uitzendingen verzorgen, gaf catechisatie en heb het leven van onze broeders op zee weer beter leren kennen.

We hadden een mooie tocht; de Thames af, de Noordzee over: we zagen in de verte Texel en de andere eilanden en gingen koers Oost-zee.

Een paar dagen later kwamen we op zaterdagavond aan in Kiel. Om tien uur ging ik van boord en om half twaalf liep ik in de donkere straten van Holtenau op zoek naar het zeemanshuis en in afwachting van nieuwe belevenissen.

Van der Kwast.

zeer gewaagd, compendium van een ontzaglijk omvangrijk oeuvre. En dat zonder enige wetenschappelijke bedoeling: alle annotatie ontbreekt. De opzet is echter origineel en persoonlijk. De samenstellers bieden niet alleen een selectie uit de poëzie, maar ook uit het proza; een gelukkige gedachte. Het hele werkje is verdeeld in zeven afdelingen met proza-intermezzi van luttele pagina's die voortborduren op de korte algemene inleiding. Elke afdeling geeft stof uit de brieven, de verzen en het proza van een bepaalde periode. Het proza is niet geheel chronologisch gehouden, maar meer typologisch gegroepeerd, en ook weer telkens voorafgegaan door toelichtende opmerkingen van de bundelaars. Ook komen hier anderen over Bilderdijk aan het woord: Hendrik de Vries, prof. Jan te Winkel, Robert Fruin, Ph. de Vries, prof. H. Bavinck. De illustraties zijn goed gekozen en even goed uitgevoerd. De afbeelding op de omslag is de klassiek-goede. Het geheel geeft een kaleidoscopisch beeld, dat getuigt van kennis van zaken en van gereserveerde sympathie. Hoe zeer het ook te betreuren valt, dat deze uitgave de plannen van de nationale vereniging „Het Bilderdijk-Museum” tot het op de markt brengen van een bloemlezing uit proza en poëzie van Bilderdijk heeft doorkruist, erkend moet worden dat dit goedkope boek als eerste of hernieuwde kennismaking met de echt hollandse denker en dichter goede dienst kan doen; en vooral als inleiding tot kritische verdere studie! In de boektreks brengt het weer de gewenste variatie en is het een uitstekend nummer.

Een paar kritische kanttekeningen tot slot. Uit Bilderdijk's in onze literatuur onovertroffen eposfragment had ruimer keus gemaakt moeten worden. Nog geen twee bladzijden uit het epos en acht uit de Luchtreis is geen verhouding. Het voortreffelijke sonnet Wareld (van 1788) ontbreekt. Evenals de tegenhanger van het beroemde Gebed uit 1796, van 1792. Een enkel gedicht had in een uitgave als deze beter achterwege kunnen blijven. Beslist onjuist geformuleerd is, dat Bilderdijk „leefde buiten de kerk” (p. 148).

J. Bosch.

Ds C. Vonk, **De voorzeide leer**, deel Ia De Heilige Schrift, Inleiding, Genesis, Exodus. Drukkerij „Barendrecht”, Barendrecht.

## BOEKBESPREKING

Dr B. Wielenga:

**De Bijbel als Boek van Schoonheid.** (Kok, Kampen, 6e druk; boektreks nos. 19/20).

Dat dit veelszins voortreffelijke en destijds hooggeroemde boek thans in een nog goedkopere editie verschijnt, dan waarin het al eerder was aangeboden, is een mooi ding. Aanbeveling is overbodig.

Toch zij het ons vergund enkele kanttekeningen te maken. Eerst een zuiver technische. Het doet vreemd aan, dat een herdruk van een dergelijk boek niet wordt bijgewerkt of althans bijgeschaafd door het schrappen van inmiddels totaal verouderde passages (tot in de noten toe). Een enquête, in 1921 onder kunstenaars gehouden, was in 1925 nog actueel, in 1939 (5e dr.) al wat vergeeld, doch in 1960 lichtelijk beschimmeld (pp. 21v.). Te lezen, dat van de nieuwe vertaling van het Nederl. Bijbelgenootschap „reeds eenige proeven verschenen”, te weten: Mattheüs, Johannes, Romeinen en 1 Corinthe, en dat in een in 1939 wel bijgewerkte noot (p. 83), wekt de bevrijdende gedachte dat ook een uitgever de vaak wel eens in de ogen schiet. Doch genoeg hiervan. Het brengt ons tot iets belangrijkers. En wel tot het gevoel, hoe snel de tijd ons ontschiet; uiterlijk, maar ook innerlijk door een al te snel beleven van een lichte vervreemding van wat voor een vorige generatie het eind van weten en gevoelen was. De moderne lezer die litterair enigszins georiënteerd is, zal met een zweem van onbehagen bemerken, dat de schoonheid van de Bijbel hier onmiskenbaar wordt geïnterpreteerd naar een schoonheidsbegrip dat maar al te zeer het stempel draagt van zijn tijd: n.l. dat van het einde van de vorige en het

begin van deze eeuw. Daarom zijn ook Kuiper, H. Bavinck, Noordtzijs en Woltjer hier toch volkomen op hun plaats. Een titel als: De deining van het ritme Gods in de ziel der kerk (p. 101) draagt het aroma van de kunst der „twintigers”. Toch is dit een kostelijk boek dat ons de Bijbel dierbaarder maken kan, **nadat** wij gegrepen zijn door diens huisveringwekkende waarheid. Koop, en lees! In 1961 ware daarnaast echter zeer gewenst een dergelijk geschrift over De Bijbel als Boek van Waarheid, een boek voor de vertalers van Sartre, en voor Mulisch en Schierbeek en heel de om God strijdende of reeds God-vergeten literaire bent van de laatste generatie, — en voor mij, zondaar.

Martien J. G. de Jong en Wim Zaal: **Bilderdijk.**

(Kok, Kampen; Boektreks no. 21).

De Bilderdijk-studie is de laatste jaren plotseling op gang gekomen, en dat niet alleen bij calvinisten. Er is ook een merkwaardige belangstelling waar te nemen bij het rooms-katholieke volksdeel, getuige b.v. de fijnzinnige studie van prof. Meeuwse over Bilderdijk en het paradijs, in De Nieuwe Taalgids van 1960. Dat katholieke bloemlezers als De Jong en Zaal een gereformeerde uitgever zochten, is evenzeer tekenend. Wisten zij waar abraham vooralsnog de mosterd haalt? De Jong promoveerde te Gent op Bilderdijk's verborgen toneelwerkzaamheid. Hij is een hard werker en een goed Bilderdijkkenner; heeft de vlotte brabantse uitbundigheid. Wim Zaal heeft een goede neus voor archivalia en bekijkt desondanks de wereld met revolutionair-jonge ogen; is dan ook niet bepaald gespeend van alle arrogantie (nieuwsgierige lezers zij verwezen naar het interview in de Haagse Post van 17 december 1.1.).

De bloemlezing geeft een, uiteraard altijd

Ds Vonk heeft een grootse arbeid ondernomen met zijn „De voorzeide leer”, een werk van verschillende delen, dat ons wil inleiden in Schrift en Belijdenis. Reeds zijn verschenen deel II (over het Doopsformulier en de Heidelbergsche Catechismus), deel IIIa (over de artikelen 1—21 en 25—26 van de Nederlandse Geloofsbelijdenis) en IIIb (over de artikelen 22—24 en 27—37). En nu ligt voor ons de eerste aflevering van deel Ia, dat handelt over de Heilige Schrift.

Ds Vonk schrijft kostelijk. Wanneer we hem lezen is het alsof op een winteravond iemand zit te vertellen, zó te vertellen, dat ieder luistert. Het is bevattelijk, het is boeiend, het is breed, het is diep. Het verveelt geen moment. Ds Vonk vertelt ons hoe Jezus en de apostelen oordeelden over de Heilige Schrift, hij vertelt ons over de samenstelling van de Bijbel, dan spreekt hij meer in het bijzonder over de Thora (de vijf boeken van Mozes), over ontstaan en opbouw van het boek Genesis, en dan vangt hij aan met „In den beginne”.

Om zo te kunnen schrijven heeft Ds Vonk zelf veel moeten lezen en nadenken. In de Bijbel en over de Bijbel. Ook in en over boeken, die geschreven zijn in verband met de Bijbel of handelen over de geschiedenis van het Oude Oosten. We kunnen met bewondering vervuld zijn voor het werk dat Ds Vonk heeft verzet. En het resultaat is schoon. Men leze en oordele zelf. Een kostelijk boek voor individuele lectuur en ook voor het werk op studieverenigingen. De Heilige Schrift is de lamp voor onze voet en het licht op ons pad. Hoe meer we haar leren verstaan, hoe rijker zij wordt. En des te meer zullen we bewonderen de grote werken Gods, zullen we ook te klaarder gaan zien de weg die wij hebben te gaan.

Ik heb twee opmerkingen. De genoegeelijke verteller Ds Vonk schrijft herhaaldelijk de afkorting „s” voor „eens”, b.v.: „Men moet z'n hele leven maar 's hebben gedacht, dat

Mozes de auteur van de gehele Pentateuch geweest is" (blz. 46). Dat vind ik niet mooi. En in de tweede plaats: voorshands kan ik het nog niet eens zijn met de verklaring die Ds Vonk in de Inleiding geeft van de naam HEERE (Jhvh). Hij zegt dat hij de opvatting, die deze naam verklaart als aanduiding van God als God van het verbond met Abraham en diens zaad, verlaten heeft, en nu voorstander is van de mening die zegt dat Jhvh God aanduidt als God des levens. Ds Vonk geeft hiervoor nu reeds enige argumentatie maar zal er later breder op terugkomen. Dat zullen we dan ook eerst maar afwachten.

Apeldoorn

B. Jongeling.

## PERSSCHOUW

### De „kwestie-Prof. Smits”

Deze kwestie is algemeen bekend.

Prof. Smits heeft in het voorbije jaar bij minstens drie gelegenheden publiek enkele van de meest fundamentele waarheden van het Christendom geloofd.

O.a. Dr. Buskes heeft hem daarover zeer scherp aangevallen.

De prov. Kerkvergadering van Zuid-Holland ontnam Prof. Smits op grond van zijn opvattingen zijn bevoegdheden als emeritus-predikant.

Daarna kwam de zaak op de vergadering van de Generale Synode van de Ned. Herv. Kerk. Ieder besefte: dat is een test-case. Zal de synode nu dóen wat ze volgens de kerkorde moet doen, namelijk het waken voor het wezenlijke van de leer, het Evangelie?

Met spanning werd uitgezien naar wat de synode zeggen zou.

De synode heeft thans gesproken.

Hoe?

Dat kan men horen uit een duidelijk artikel van Prof. Van Itterson in het „Hervormd Weekblad - De Gereformeerde Kerk” van 17 febr.

Hier is het. Om het gewicht van de zaak nemen we het in zijn geheel over.

In het links-vrijzinnige blad „Zwingli”, dat zichzelf een blad noemt in principieel-vrijzinnige christelijke geest, tevens orgaan der Nederlandse Unitariërs (dat zijn degenen, die de belijdenis van Gods Drieëenheid verwerpen, v. I.), kwam in het nummer van 4 febr. 1961, dus nog vóórdat de Generale Synode bijeenkwam, het volgende merkwaardige artikel voor:

„De zaak-Smits wordt ‚in der minne geschikt’? Ds J. Visser (Winschoten) schreef in zijn kerkblad „Carillon” dat, „zover hij op de hoogte is” „het de bedoeling is, dat in de synodevergadering, die op 6 februari zal beginnen de synode een verklaring voorgelegd krijgt, die in der minne een eind aan de zaak maakt. Wat te hopen is, want de kerk heeft zichzelf geen dienst gedaan met zoveel ophef van dit geval te maken”.

„Ds Visser is iemand, die vaak goed ingelicht is. Maar ik kan niet aannemen, dat hij nu weer goed geïnformeerd is.

Want een kerk, die zichzelf en haar reglementen („Kerkorde”) respecteert moet waken WAT en wie HAAR BELIJDENIS zo duidelijk en niet-mis-te-verstaan WEERSPREEKT als juist ds Smits meermalen, en niet onopzettelijk deed”.

Tot zover het links-vrijzinnig orgaan.

In deze berichtgeving trok een en ander de aandacht. Allereerst, dat de voorspelling van ds Visser zakelijk is uitgekomen. Aan de synode is inderdaad een verklaring voorgelegd met de verwachte mededeling, dat in der minne een eind aan de zaak is gemaakt. Ten tweede, dat „Zwingli” met even zoveel woorden heeft uitgesproken, dat prof. Smits het belijden der kerk meermalen en opzettelijk zo duidelijk en niet-mis-te-verstaan heeft weersproken. Ten derde, dat „Zwingli” van oordeel is, dat een kerk, die zulk een duidelijk en voor geen misverstand vatbaar weerspreken van haar belijdenis niet weerspreekt, zichzelf en haar kerkorde niet respecteert.

Nu is de Generale Synode op Woudschoten bijeen geweest. In plaats van verwachtingen en gissingen hebben wij thans het officiële verslag van wat aldaar over de zaak van prof. Smits is verhandeld. Het Persbureau der Ned. Herv. Kerk deelt hierover letterlijk het volgende mede:

„De synode behandelt in de middagvergadering de resultaten van het overleg van het breed moderamen aangaande een aantal persuitingen van prof. dr P. Smits.

Het breed moderamen heeft een samenspreking met prof. Smits gehad. Hieruit resulteerden schriftelijk gestelde vragen aan prof. Smits, waarover met een uit het breed moderamen aangewezen commissie besprekingen zijn gevoerd. In de loop van deze gesprekken verklaarde prof. Smits dat hij met hetgeen hij in de genoemde publikaties over de verzoening en het gebed naar voren heeft gebracht, de bedoeling had, kritisch

theologische vragen te stellen. Het was niet zijn opzet zich daarmee buiten de ruimte der kerk te plaatsen. Hij bleek het te betreuren dat de vorm waarin zijn publikaties gegoten waren, verontrusting in de kerk moest oproepen en dat deze daardoor niet voldeden aan de voorwaarden die voor het spreken over de door hem aan de orde gestelde onderwerpen binnen de kerk als belijdende en gelovende gemeenschap behoren te gelden. Het breed moderamen heeft van prof. Smits de verzekering ontvangen dat hij zich bij verdere publicaties van deze voorwaarden bewust zal blijven. Daarom meende het moderamen dat aan prof. Smits de bevoegdheid als van een emeritus-predikant niet ontnomen moet worden.

Het breed moderamen adviseert de synode de Raad voor kerk en theologie te verzoeken in overleg met het moderamen van de Generale Synode, een commissie te benoemen die de opdracht krijgt het gesprek met prof. Smits voort te zetten over de vragen, die ten aanzien van het belijden der kerk in verschillende artikelen, redevoeringen en geschriften door hem worden opgevoerd.

Na een uitvoerige discussie besloot de synode de navolgende verklaring te aanvaarden: De Generale Synode heeft kennis genomen van de toelichting, die het breed moderamen van de Generale Synode heeft gegeven ten aanzien van de overwegingen, die hebben geleid tot zijn besluit, na een aantal met prof. Smits gevoerde gesprekken, niet over te gaan tot het hem ontnemen van de bevoegdheden als van een emeritus-predikant. De Generale Synode blijft in haar zorg voor het belijden der kerk verontrust over de verstoring, die prof. Smits heeft teweeg gebracht door zijn publieke uitingen betreffende de verzoening en het gebed.

De Generale Synode acht het onjuist het gesprek met prof. Smits thans af te breken, doch draagt aan haar Raad voor de zaken van kerk en theologie op om dit gesprek over de inhoud van het belijden der kerk voort te zetten en daarvan verslag uit te brengen aan de Generale Synode.

De Generale Synode verklaart nadrukkelijk te blijven bij haar getuigenis, opgesteld in haar vergadering van juni 1960 en weet zich met de algemene kerk verbonden in het evangelie van Jezus Christus, dat Hem aanwijst als het Lam Gods, dat de zonden der wereld wegneemt”.

Aldus het officiële persbericht. Ons blad moge dit zijnerzijds van de volgende opmerkingen doen vergezeld gaan. Of, om de gebruikelijke bewoordingen te hanteren: wij achten het gewenst dit synodale gebeuren kritisch te begeleiden.

1. Het staat nu vast, dat het breed moderamen der Generale Synode, dat met prof. Smits een samenspreking heeft gehad, zelf gemeend heeft, dat aan prof. Smits de bevoegdheid als van een emeritus-predikant niet ontnomen moest worden. Dit besluit is dus niet door de synode zelf, maar door haar breed moderamen genomen. Blijkbaar is hier dus gerekend met het nu langzamerhand befaamde artikel 29, 5 van Ordinantie 13, dat metterdaad de volle verantwoordelijkheid niet op de synode, maar op haar breed moderamen heeft gelegd.

2. Het is dus gebleken, dat dit breed moderamen na zijn samenspreking met prof. Smits van oordeel is geweest (om met de genoemde Ordinantie te spreken), dat het voortduren van de kerkelijke bevoegdheden van prof. Smits wél strookt „met de waardigheid of de belangen der Kerk”. Met andere woorden: Het breed moderamen heeft dus uitgesproken, dat de waardigheid en de belangen der kerk er niet onder lijden, dat prof. Smits de bevoegdheden als van een emeritus-predikant behoudt.

3. Ik heb de indruk, dat het breed moderamen der Generale Synode met dit besluit teruggekeerd is tot het peil, waarop de algemene synoden der 19de eeuw gewoon waren dergelijke besluiten te nemen. In keurig gekozen bewoordingen is thans immers verzekerd, dat na een aantal gesprekken, die met prof. Smits zijn gevoerd, 't breed moderamen de zaak-Smits in de doofpot heeft gedaan. Het „in der minne geschikt” van het blad „Zwingli” is een uitdrukking, die mij te mat lijkt.

4. Om dit punt te verduidelijken het volgende: Het officiële persbericht verklaart ten aanzien van prof. Smits: „Hij bleek het te betreuren dat de vorm waarin zijn publikaties gegoten waren, verontrusting in de kerk moest oproepen en dat deze daardoor niet voldeden aan de voorwaarden die voor het spreken over de door hem aan de orde gestelde onderwerpen binnen de kerk als belijdende en gelovende gemeenschap behoren te gelden”. De aandachtige lezer moet het aanstonds opmerken, dat prof. Smits dus geen spijt heeft betuigd over wat hij over het Lam Gods, dat de zonde der wereld wegneemt, heeft gezegd. Geen spijt over wat hij heeft verklaard over verzoening en gebed. Als „Zwingli” gelijk heeft, dat prof. Smits op deze punten het belijden der kerk zo duidelijk en niet-mis-te-verstaan heeft weersproken, en dat hij dit meermalen en opzettelijk heeft gedaan, dan blijkt uit de synodale verklaring met geen woord, dat prof. Smits over dit weerspreken enige spijt heeft. Om over berouw maar te zwijgen. De inzichten van prof. Smits, die hij niet alleen in hervormde kringen, maar ook ten aanhoren van mohammedaanse hoorders heeft ten beste gegeven, zijn ongewij-

## KRITISCHE KRABBEL

### Karakter van een Persbericht

Frater verzoekt U nog eens met aandacht het volgende belangrijke bericht uit ons aller dagblad door te nemen.

„Het driejarig meisje Dianne Chouinard heeft door een **bliksemsnelle reactie** het leven van haar tweejarig zusje Denise gered. Deze had een knoop in haar neus gestopt en dreigde te stikken. Dianne aarzelde niet, greep een peperbusje uit een kast en strooide peper over het gezicht van Denise, die geweldig nieste, waarbij de knoop naar buiten schoot”.

Heeft U de tekst goed tot U laten doordringen? Dan vermenigvuldigen zich de gedachten. Want aan de ene kant: het is als feitelijke mededeling natuurlijk kolder! Van een verstopte neus ga je echt niet dood. Het zou er voor de Friezen en de exploitatie van het Gezinsblad slecht uitzien! Anderzijds geeft dat blad weloverwogen voorlichting, ook in zijn nieuws: geen duimbreed...

Wat is dan toch de bedoeling van zulke dwaasheid? Daar heeft Uw Frater lang over gedacht, en hij heeft de oplossing ook gevonden. Ons blad gaf een parabel. En waarom een parabel?

We krijgen een nieuw shibboleth: profetisch-gestrenge tegenover personalistisch mild. Wanneer het U gaat als Frater, moet U daar nog even aan wennen. Personalistisch riekt naar de P.v.d.A., „streng” naar de kostschool. En nu geeft de krant ons zo heel ongedwongen door zijn parabel inzicht in de materie.

Dianne ziet een ongelukje... al Uw kinderen hebben dat overleefd. Met vooruitziende, schoon pessimistische blik ziet ze reeds grote onheilen, ja zelfs de ondergang van haar zusje. Haar optreden wordt meesterlijk getekend: „een” peperbusje uit „een” kast... de kleine redster behoudt de volledige beheersing over haar geest! Ze wikt, kiest en handelt. Met peper bestrooit ze het gezicht. Als dat een hond overkomt, blijft hij zijn leven lang wantrouwen en vals! Ik bedoel maar: peper is geen gekheid. De toepassing hier in haar ruimhartige radicaliteit ook niet. Dat de neus niezen moest, laat zich desnoods verstaan. Maar bij een gezicht behoren ook ogen. Daarvoor is peper stellig een te straf medicijn. Echter over de uitwerking van de peper náást de neus zwijgt het bericht. Het leven is gered — al was het niet in gevaar — dan praat je niet over een paar beschadigde ogen. Misschien zal Denise de dingen nooit meer goed kunnen zien na deze peperbehandeling; toch: ere aan Dianne om haar krachtadig ingrijpen!

Uit zo'n parabel valt veel te leren. Als de lezers van het Gezinsblad er nu maar de goede lering uit trekken. Dat ze namelijk de peperbus zo ver mogelijk wegstoppen, opdat ook in hachelijke situaties de blikken onbeveeld blijven.

Voor zulke personalistische mildheid kiest

Frater.

zigt. De raad voor kerk en theologie krijgt zelfs het verzoek om met prof. Smits over de door hem opgeroepen vragen het gesprek voort te zetten. Onwillekeurig vragen wij ons af, of in de bijna twee jaar, dat deze zaak nu al loopt, dus alleen maar over de vorm en niet over de inhoud van de beweringen van prof. Smits is gesproken. Want het is een slag in de lucht, als de synode verklaart nadrukkelijk te blijven bij haar getuigenis, opgesteld in haar vergadering van juni 1960 en zij zegt met de algemene kerk in het evangelie van Jezus Christus, dat Hem aanwijst als het Lam Gods, dat de zonden der wereld wegneemt, zich verbonden te weten, wanneer zij tegelijkertijd, samen met haar breed moderamen erin berust, dat prof. Smits bij zijn inzichten inzake de belijdenis van het Lam Gods en de verzoening volhardt. Want dan vragen de kerk-gangers onwillekeurig: Hoe kan de synode in de belijdenis van het Lam Gods zich met de algemene kerk verbonden weten, en zich tevens verbonden weten met prof. Smits, die volgens zijn eigen verklaringen deze belijdenis weerspreekt?

5. Wat heeft prof. Smits in de besprekingen, die hij met het breed moderamen heeft gehad, nu eigenlijk betreurd? Het perscommuniqué zegt het duidelijk. Prof. Smits heeft de vorm betreurd, waarin zijn publikaties gegoten waren. De vorm, dus niet de inhoud. Maar is het waar, dat alleen die vorm verontrusting in de kerk heeft opgeroepen? Was het maar waar! Wij geven toe, dat de vorm, waarin de aanval op de belijdenis der

kerk inzake verzoening en gebed gegoten was, naar onze smaak van die aard was, dat ik voor mij het ver beneden peil zou vinden, als ik het geloof van een mohammedaan, of dat van prof. Smits zelf op een dergelijke wijze zou behandelen. Het verheugt mij zeer, dat het breed moderamen er dan toch in al zijn besprekingen met prof. Smits eindelijk in is geslaagd hem te overtuigen, dat de vorm ernáást was. Dus zand daarover. Maar dan blijft er toch nog de inhoud. En het was juist de inhoud van de belijdenis der kerk, die door prof. Smits op het punt van verzoening en gebed zo duidelijk en zonder misverstand, zo opzettelijk en meermalen (om zijn geestverwant te citeren) is weersproken. Al dat betreuren van de vorm, die verontrusting zou hebben opgeroepen, zegt ons weinig. Het is m.i. bepaald scheef, als wordt verklaard, dat de publikaties van prof. Smits door die vorm („daardoor”, zegt de verklaring) niet voldeden aan de voorwaarden, die voor het spreken binnen de kerk behoren te gelden. Het is m.i. even scheef, als men meent, dat de kerk haar verontrusting te boven is, als het breed moderamen met de verzekering op zak loopt, dat prof. Smits zich bij verdere publikaties van die voorwaarden bewust zal blijven. Als dáárom het breed moderamen tot zijn besluit kwam, is de fundering van het besluit maar arm. Dat betekent dan (het staat voor wie lezen kan, in het persbericht keer op keer herhaald), dat de toon van de publikaties verder op het peil zal staan, dat de kerk voor zulke onderwerpen betaamelijk acht. De vorm zal in de toekomst keurig zijn. Maar de inhoud blijft dezelfde. De inhoud gaf bij het besluit geen doorslag. De inhoud telde zelfs niet mee. De vorm was allesbeslissend. Verstaat men nu, wat wij bedoelen met te zeggen, dat deze kerkelijke uitspraak (eigenlijk is het nog geen uitspraak) weer tot het peil van de alg. synoden der 19e eeuw is teruggezonken?

6. Heel duidelijk is mij overigens een en ander nog niet. Geheel Nederland heeft kunnen lezen, welke waarde prof. Smits al dan niet aan het gebed toekent. Over het gebed in verband met het gewas, de regen en droogte, zonnenschijn en donkerheid kwam een en ander in de krant. Even goed is het voor het breed moderamen blijkbaar geen vraag geweest, of prof. Smits met „de dienst der gebeden” kan doorgaan. Welke waarde de dienst der gebeden bij hem nog kan hebben, wordt straks wellicht duidelijk, als de Raad voor kerk en theologie met hem praten gaat.

7. De plaats van het gesprek van de Raad met prof. Smits is overigens duidelijk. De zaak is áf. Het besluit is gevallen: er gebeurt niets. Prof. Smits kan, met zijn inzichten over het Lam Gods en het gebed, met de prediking van het evangelie en de dienst der gebeden gewoon doorgaan. Zoals hij dat gewend was. Zonder enige correctie. Met alleen een wijziging van stijl en uitdrukkingen en vorm. Maar er moet verder worden gepraat. Mogen wij vragen: waarover? Als alleen de vorm van prof. Smits' verklaringen illegaal was, maar de inhoud geen enkel bezwaar opleverde, waarover dan te praten?

(Wordt vervolgd)

C. V.

## VAN HIER EN GINDS

### Wereldraad en Internationale Zendingsraad

De twee in dit kopje genoemde organisaties zijn in principe samengesmolten. Maar er leeft toch nog hier en daar verzet tegen het opgaan van de Zendingsraad in de Wereldraad.

In Zweden blijken de gevoelens ten opzichte van de komende integratie van Wereldraad en Internationale Zendingsraad zeer verdeeld te zijn. In dit land worden, evenals in de andere Scandinavische landen, de zendingsactiviteiten voor een groot deel bedreven door onafhankelijke zendingsorganisaties, die in vele gevallen een ander standpunt innemen dan de leidende figuren in de Zweedse staatskerk.

Op een vergadering van de synode van de diocees Skara van deze kerk, waar ook aanwezig waren vertegenwoordigers van vluchtelingenkerken uit Estland en Letland, werd er door verschillende sprekers op gewezen dat, ondanks de grote meerderheid, waarmede het plan tot integratie werd goedgekeurd door de leden van de Wereldraad en Internationale Zendingsraad, toch de oppositie tegen het plan niet mag worden onderschat. Hier werd uitgesproken dat ongeveer vijftig procent van de protestantse zendelingen zowel buiten de Wereldraad als buiten de Internationale Zendingsraad staan.

Ongeveer de helft van de Zweedse zendingsorganisaties zijn tegen de voorgestelde fusie. De beslissing van de Zweedse Zendingsraad, waarin deze werd goedgekeurd, werd met 10 tegen 8 stemmen genomen.

Bovendien hebben, ten gevolge van deze beslissing, twee Lutherse zendingsorganisaties, zich uit de Raad teruggetrokken, n.l. de Bijbelgelovige, Zweedse Zending (Bibel-trogna Vänner) en de Slavische Zending. In de mededeling daarover, sprak Elis Düring, de secretaris van laatstgenoemde organisatie, uit, dat sommige personen, die in de Wereldraad een leidende plaats innemen, fundamentele bijbelse leerstellingen loochenen.

In de andere Noorse landen heerst grote verdeeldheid in zake deze kwestie. De Noorse Zendingsraad heeft zijn voornemen uitgesproken zijn connectie met de Internationale Zendingsraad te verbreken als de integratie een feit wordt. De Deense Zendingsraad heeft zijn goedkeuring over de plannen uitgesproken. De Finse is, evenals de Zweedse, verdeeld.

Voorzitter Tormad Vagen van de Noorse Raad heeft gezegd dat hij zelfs niet zou kunnen aanbevelen een consultatieve positie in de voorgestelde Commissie voor Zending in het kader van de Wereldraad na de integratie. Hij verklaarde dat hij niet accoord kon gaan met het soort oecumenisme dat het vanzelfsprekend gevolg zou zijn van de voorgenomen fusie.

Zulk oecumenisme, zei hij, schijnt de formatie voor te staan van een enkele wereldkerk, die alle christenen omvat, zonder te letten op de belijdenissen, die zij onderschrijven, de opvattingen van godsdienstige waarheden, die zij huldigen, of de inhoud van het evangelie, dat zij prediken.

### Congres Zevendedags adventisten

Vijfhonderd in Den Haag congresserende zevendedags Adventisten (Reformatie-beweging) brachten zondagmiddag in een collecte aan geld en toezeggingen... meer dan f 24.000.— bijeen voor de zending van deze geloofsgemeenschap in Afrika.

Internationaal voorzitter Carlos Kozal (Mexico), opende vrijdag de generale conferentie met een korte toespraak. Er waren deelnemers uit Scandinavië, Duitsland, Italië, N. en Z.-Amerika, Canada, Spanje, Zwitserland, Oostenrijk, Engeland, Zuid-Afrika en velen uit ons land.

In de toespraken werd de nadruk gelegd op de verkondiging van het evangelie en het bevorderen van de gezondheid. Leden van dit genootschap dat „papierleden” weert, roken en drinken niet en gebruiken vegetarisch voedsel. Het thema was: „De wederkomst van Christus”. Eenmaal in de vier jaren houdt men een dergelijke conferentie.

De Nederlandse voorzitter A. Ringelberg uit Ederveen deed een beroep op de deelnemers het bedrag dat op een Duitse conferentie bijekwam — rond 12.000 gulden — te verdubbelen. Honderden kwamen daarop met hun giften en toezeggingen naar het podium, waardoor inderdaad bijna een kwart ton ontvangen of toegezegd werd.

### Nederlandse zendingsarts naar Afrika

Van Schiphol is de hervormde zendingsarts A. H. van Soest uit Oegstgeest, samen met zijn echtgenote en twee kinderen naar Ghana vertrokken, waar hij tijdelijk tewerk gesteld zal worden in een ziekenhuis van de Zwitserse zending.

Het is de bedoeling dat hij, na ingewerkt te zijn, naar een gebied in Brits-Noord-Kameroen zal reizen, om daar als eerste zendingsarts een nieuw werkterrein voor de zending te stichten. Men denkt aan een klein ziekenhuis, waar dan eventueel ook een Nederlandse verpleegster tewerkgesteld zou moeten worden. Het project in Brits Noord-Kameroen wordt door de Nederlandse hervormde zending in samenwerking met de Bazelse zending in Zwitserland opgezet.

Het vertrek van dr. Van Soest betekende voor de zending van de Ned. Herv. Kerk het begin van de internationalisering van haar werk.

### Opperwachtmeester werd predikant

De opperwachtmeester T. van der Hauw van de Koninklijke Marechaussee te Apeldoorn heeft van dit wapen afscheid genomen om een geheel andere functie te aanvaarden, namelijk als legerpredikant, zulks in de rang van majoor. Opper Van der Hauw heeft al vele jaren predikant willen worden, welk verlangen in het bijzonder begon te leven, toen hij in een concentratiekamp moest verblijven. Hij heeft theologie gestudeerd en werd daarna door de synode der (gebonden) Gereformeerde Kerken beroepbaar verklaard.

De heer Van der Hauw wordt op woensdag 28 september in de Zuiderkerk te Apeldoorn als dominee bevestigd, waarna hij door de (gebonden) Gereformeerde Kerken als legerpredikant zal worden afgestaan.

## KERKNIEUWS

**Aangenomen** naar Zwijsrecht-Grote Lindt: kand. G. van Atten te Zaandam; naar Waardhuizen: kand. G. van Keulen te Heerde.

**Emeritaat.** de klassis Middelburg heeft aan Ds W. G. F. van Herwijnen op zijn verzoek om gezondheidsredenen eervol emeritaat verleend met ingang van 1 juni 1961.

**Afvaardiging naar de Generale Synode.** De P.S. van Groningen vaardigde naar de generale synode van Assen af

**Primi:** ds E. T. v. d. Born van Helpman en ds D. v. Houdt van Uithuizermeeden en de ou-

### BERICHT.

In aansluiting aan het artikel In Memoriam Professor Goslinga in het no. van de vorige week zij nog bericht, dat een zekere herziening en aanvulling van de studie over Het Conflict Groen-Van der Bruggen verscheen in het onderwijs-maandblad AD FONTES van 1957. Voorts dat bij de uitgever Kok nog exemplaren voorradig zijn van de uitgave BRIEFWISSELING GROEN-KUYPER tegen de vooroorlogse prijs van ing. f 4.45, geb. f 6.05. Deel III van de BRIEFWISSELING verscheen bij Nijhoff te 's-Gravenhage en kost f 25.—.

J. B.

derlingen K. v. Huizen te Groningen en H. Oosterhuis te Noordwolde.

**Secundi:** dr H. J. Meijerink te Aduard en ds W. v. d. Lingen te Schildwolde en de ouderlingen J. v. d. Molen te Loppersum en E. v. d. Veen te Ulrum.

**A.O.W.** De kerkeraad van de Geref. Kerk van Uithuizen ontving van de Staatssecretaris van sociale zaken en volksgezondheid het volgende schrijven, gedateerd 16 febr. 1961:

„Naar aanleiding van het door u aan Hare Majesteit de Koningin gerichte verzoekschrift, hetwelk mij vanwege Hare Majesteit ter behandeling werd overgedragen, moge ik u het volgende mededelen.

De opzet van de Algemene Ouderdomswet is een algemene, de gehele bevolking omvattende verzekering. Dit algemene karakter van deze verzekering brengt mede, dat het reeds aanwezig zijn van een voldoende voorziening voor de oude dag geen aanleiding kan vormen vrijstelling van de verzekering te verlenen. Op dit algemene karakter is zowel het solidariteitslement, dat in de premie is besloten, als de bij de uitvoering der verzekering te volgen methode van administratie gebaseerd.

In verband met het vorenstaande kan ik een regeling, op grond waarvan predikanten vrijstelling van de in de Algemene Ouderdomswet neergelegde verzekering kunnen verkrijgen, dan ook niet in het vooruitzicht stellen.

Met betrekking tot uw verzoek om de door u bedoelde aangelegenheid voor te leggen aan het Europese Hof voor de Rechten van de Mens moge ik opmerken, dat dit Hof ingevolge artikel 47 van het Verdrag van Rome van 4 november 1950 een zaak slechts kan behandelen, nadat door de Europese Commissie voor de Rechten van de Mens het mislukken van een minnelijke schikking is vastgesteld. Waar voorts de Regering krachtens artikel 25 van het Verdrag niet bevoegd is om deze zaak aan bovengenoemde Commissie voor te leggen, kan ik in deze dan ook niets voor u doen”.

**Kerkbezoek rekruten.** De Kerkeraad van de Geref. Kerk van 's-Hertogenbosch ontving van de Staatssecretaris van Defensie antwoord op zijn rekest aan de Minister van Defensie betreffende het kerkbezoek van rekruten op de eerste en tweede consignatie-zondag. Dit antwoord komt hierop neer, dat is vastgesteld, dat het kerkbezoek van rekruten van alle gezindten op de eerste en tweede consignatie-zondag tot éénmaal dient te blijven beperkt. De Raad besloot dat een afschrift van deze brief aan de C.C.G.G. gezonden zal worden. Verder werd deze brief in handen gesteld van de Militairenkommissie.

**Adressen.** Ds C. van Kalkeren, Apeldoornse weg 5, Hattem (Gld.); **Wormerveer** (penningmeester der kerk) C. A. Blok, Sluispad 61, Wormerveer.

### JEUGD EN VACANTIE

Vraagt een prospectus van dat gezellige vakantieoord „DE BERGBEEK” in Beekbergen voor een week vol ontspanning. Pinksterweekend vanaf f 12.— per persoon.

## Kerken of organisaties

die willen medewerken om de in ons land werkzame Spanjaarden en Italianen met het Evangelie in aanraking te brengen worden verzocht zich in verbinding te stellen met de Stichting

„DE SPAANSE EVANGELISCHE ZENDING”

te Utrecht, Tolsteegplantsoen 18 I.

Adressen van Spaanse of Italiaanse arbeiders of van bedrijven waar deze werkzaam zijn zullen aan genoemd adres gaarne worden ontvangen.